

RESTAURARE

RESTAURAREA UNEI ICOANE PE LEMN, REPREZENTÂND PE "SFÂNTUL NICOLAE", APARTINÂND PAROHIEI ORTODOXE COCIUBA MICĂ

FLORIAN HEREDEA*

THE RESTAURATION PROCESS OF THE „ST NICHIOLAS” WOODEN ICON, BELONGING TO THE COCIUBA MICA PARISH ABSTRACT

The work is a brief presentation of the premises which stand at the very base of the restauration act.

The understanding and scientific study of the factors which stand at the base of the restauration act:

1. The internal factors, which are determined by the materiality of the object.
2. The external factors, which through the action and interaction between the internal factors and themselves, lead to the conservation status of the object.

The principles on which the methodology of the restauration act relies are also presented.

The end of the work describes the stages completed through the restauration process of the sacred image of Saint Nicholas painted on wood using the tempera technique, belonging to the Cociuba Mica Parish.

Keywords: internal factors, external factors, principles of the restauration, the methodology.

“Opera de artă, fie monument sau miniatură, rezultă ca fiind, alcătuită dintr-un anumit număr de materiale și cantități de substanțe care, în interconectarea lor și datorită unor neprecizate și imprecizabile suite de împrejurări și de factori specifici, pot suferi alterări de diferite tipuri, nocive imaginii, materiei sau ambelor, necesitând astfel intervenția de restaurare”¹.

Procesul de restaurare, în cazul unei opere de artă, are deci cauze determinabile.

O parte rezidă în însăși materialitatea obiectului de artă, în punerea în operă a acestora, iar cealaltă parte în mediul și modul de conservare sau altfel enunțat, acest proces de degradare este determinat de factorii interni și externi care, în interconectarea

* Muzeul Țării Crișurilor, florianheredea@yahoo.com

¹ Cesare Brandi, *Teoria restaurării*, Editura Meridiane, București, 1996, p. 86

și datorită ecesor factori, se constituie, ca raport de efect și cauză, rezultanta fiind starea de conservare în care ne parvine opera de artă.

Fără o înțelegere și o studiere în detaliu și profunzime a celor doi factori, pe baze științifice, care obligă la o abordare interdisciplinară, nu poate fi formulată premisa corectitudinii actului de restaurare.

Se impune astfel, o succintă prezentare a ambilor factori care, de fapt constituie obiectul întregului demers a ceea ce înseamnă restaurarea. Astfel, diferențiem:

1. Factorii interni, sau cauzele interne (endogene):

- tipul materialelor constituente ale lucrării și studierea lor sub toate aspectele științifice (chimic, fizic, biologic),
- calitatea acestor materiale,
- tehnicile de confecționare și modalitatea de punere în operă a acestora, tehnica de execuție,
- conexiunile complexului de materiale, sub aspect chimic, fizic și biologic și comportamentul acestora în timp (îmbătrânirea).

2. Factorii externi, sau cauzele externe (exogene):

- contribuie la modul în care ne parvine opera de artă
- ei sunt complecși și acționează și interacționează cu factorii interni ai lucrării, determinând starea de conservare a obiectului

- a). Factorii fizici: - umiditatea relativă *UR*, variațiile și extremele acesteia
- temperatura *T*, constanța, variația și extremele acesteia
 - lumina: excese, expunere și irradiații *UV* și *IR*

b). Factorii chimici:

- apă, oxigen și alte gaze atmosferice
- interacțiunea cu materialele lucrării, din punct de vedere chimic, având ca și caracteristică ireversibilitatea

c). Factorii biologici:

- interacțiunea obiectului cu lumea vie
- microorganisme (bacterii, mucegaiuri)
- ciuperci
- insecte
- animale

d). Factori naturali catastrofici (extremi): - cataclisme, inundații, incendii

e). Factorul antropic (interacțiunea omului cu opera de artă):

- intenționali (intervenții neadecvate, vandalism)
- neintenționali (manevrări defectuoase, uzuri funcționale, accidente, șocuri)

Fie și sumară, această enumerare, denotă complexitatea pe care o însumează opera de artă ca devenire și parvenire în timp, însă fără cunoașterea în detaliu și înțelegerea conexiunilor și rezultatelor, actul de restaurare este unul arbitrar, devenind un atentat asupra operei.

Având aceste premise, actul de restaurare este unul complex, bazat pe investigarea științifică interdisciplinară a operei de artă.

Metodologia actului de restaurare este o rezultantă a investigațiilor științifice, a cunoașterii în detaliu a materialității obiectului artistic, a înțelegerii unității de ansamblu a operei pe fiecare palier constitutiv. Această metodologie are la bază principii care, jalonează demersul de restaurare și care se sprijină pe un cadru legislativ privind protejarea și restaurarea patrimoniului mobil și imobil.

Enumerăm câteva din principiile care sunt stipulate în această legislație:

- *primum non nocere* - orice intervenție să nu dăuneze
- principiul minimeia intervenții - doar strictul necesar, eliminarea cauzelor și stoparea efectelor

- reversibilitatea: utilizarea de substanțe și materiale reversibile
- compatibilitatea: utilizarea de materiale și substanțe compatibile cu cele originale

- lizibilitatea intervenției: intervenția trebuie să fie vizibilă etc. toate susținute și înregistrate într-un aparat tehnic care, premerge, însoțește și se constituie în finalitatea actului de restaurare. Se obține, astfel, imaginea complexității actului de restaurare.

Obiectul actualului demers, este o icoană pe lemn, având dimensiunile de: 88,3cm x 50,6cm x 5cm, pictat în tehnica tempera pe lemn, reprezentându-l pe Sf. Nicolae, lucrare ce aparține Parohiei Ortodoxe Cociuba Mică.

Condiția piesei înainte de restaurare: în vederea unei aprecieri cât mai exacte și complete, pentru diagnosticarea fenomenelor de degradare, în vederea elaborării strategiei operațiunilor de restaurare, s-au efectuat investigații pe toate palierele științifice:

a) fizice, b) chimice și c) biologice.

În categoria a) *investigațiilor fizice*, s-a făcut apel la cele de natură vizuală, la lupă, la microscop, în lumină directă, razantă și UV, raze Rx (radiografie) pentru cunoașterea structurală, din punct de vedere fizic, a materialelor constitutive (suport-starea acestuia) și a stratului pictural (componența acestuia, pigmenți).

b) *Investigații chimice* privind cunoașterea substanțelor, tipul de pigmenți lianți și adezivi, stratigrafia acestora

c) *Investigații biologice* privind cunoașterea tipului de suport, esența lemnoasă și tipul de infestare biologică

Toate acestea au stat la baza diagnosticării și elaborării strategiei de intervenție, a tratamentelor aplicate obiectului.

Suportul. În urma buletinului de analiză biologică s-a constatat că acesta este din lemn de tei, debitat dintr-o singură bucată, modul de debitare fiind transversal, prin cioplire cu barda și cuțitoaie, cu suprafața pictată adâncită prin cioplire, adâncimea suprafeței pictate fiind de 0,5 cm, cu un chenar lat de aproximativ 3 cm. Debitarea și cioplirea efectuându-se manual, suprafața și laturile prezintă imperfecțiuni. Din punct de vedere biologic, prezenta atac xilofag activ cu *Anobium punctatum*, un aspect al

masei lemnoase de tip burete, acesta fiind vizibil în colțuri și în partea centrală a laturii inferioare unde sunt pierderi de material lemnos. Pe mijlocul panoului, în partea inferioară, este vizibilă o fisură lungă de aproximativ 20 cm. Latura stângă prezintă carbonizări ale masei lemnoase și a stratului pictural (ardere de la lumânare). Masa lemnoasă prezintă oxidare, brunisarea culorii și ușoara pierdere a rezistenței mecanice a lemnului (îmbătrânire).

Stratul pictural. În urma investigațiilor s-a constatat o stratigrafie de tip combinat, complex în zona cu fisură, prin prezența armăturii textile și simplu pe toată suprafața icoanei, grundul fiind transpus direct pe stratul de amorsare. Este un grund de cretă în amestec cu ipsos și adeziv proteic de origine animală. Starea de conservare este degradată, datorată pierderii puterii de coeziune a adezivului (oxidarea). Prezintă cracluri de bătrânețe (rețea regulată), aspect prăfos, datorat pierderii calității adezivului, zgârieturi, lovituri cu adâncirea întregului ansamblu pictural în zona de impact, rosături, desprinderi, clivaje, lacune, pierderi de material original.

Stratul de culoare. Acesta are ca liant o emulsie de ou (proteina animală, lipide, lecitină), pigmentii fiind din categoria compușilor naturali (oxizi) metalici de Pb (alb, minium), Fe (ocru, roșu, brun), Mg, Cr și Cu (albastru, verde), negru de fum, foița metalică (Au). Tehnica de pictare este cea a transpunerii temperei în emulsie de ou, pe suport de lemn, specifică icoanelor pe lemn. Stratul de culoare prezintă degradări specifice statului pictural și de culoare în tehnica tempera pe lemn (pierderea puterii de acoperire în zonele cu portocaliu-roșu, rosături, zgârieturi, desprinderi și lacune).

Stratul de protecție. Are în componență colofoniu (rășină naturală), starea de conservare este degradată, oxidată (brunisată), aplicat inegal pe suprafața pictată

Restaurarea icoanei a necesitat operațiuni complexe specifice componentelor structurale ale obiectului. Astfel, aceste operațiuni le putem clasifica în:

- operațiuni de restaurare ale masei lemnoase,
- operațiuni de restaurare ale stratului pictural, în pictura tempera, pe suport de lemn

Operațiunile de restaurare ale masei lemnoase

- curățare mecanică (desprăfuire),
- preconsolidarea stratului pictural (hrănirea stratului de grund și culoare cu adeziv proteic, refacerea coeziunii straturilor picturale la suport), aplicarea fesiing de hârtie japoneză cu adeziv proteic, presă caldă alternată cu presă rece,
- dezinfecția suportului de lemn (injectarea de insecticid punctual în fiecare orificiu de zbor și prin pensulare pe versoul icoanei, introducerea în incintă ermetică pentru gaze),
- consolidarea masei lemnoase (prin impregnarea masei lemnoase cu un consolidant),
- completări ale masei lemnoase cu material lemnos și chituiră zonelor cu pierderi prin uzură.

Operațiunile de restaurare ale stratului pictural:

- consolidarea întregului ansamblu pictural (refacerea coeziunii între straturi)
- îndepărtarea fesingului de protecție
- chituirea zonelor cu lacune, aducerea la nivel a zonelor chituite
- curățarea stratului pictural (curățare umedă cu amestec de solvenți cu retenție cât mai scurtă în substrat și cu acțiune doar asupra stratului de depuneri aderente)
- subțiere strat de verni cu amestec de solvenți fără atingerea stratului de culoare

original

- aplicare strat de protecție, pregătirea suprafeței pentru integrarea cromatică a zonelor chituite (emulsie de ou și verni de damar)

- integrarea cromatică (retuș) cu culori pe bază de apă și emulsie de ou în tehnica *trategio* pentru zona de fundal și punctiformă (*ritoco*) pentru zonele de vestimentație și chenar

- vernisare finală de protecție cu verni de damar și amestec de parafină microcristalină pentru reglarea refracției luminii (aspect satinat).

Documentația de restaurare. Operațiunile de restaurare, odată finalizate, s-a trecut la completarea aparatului tehnic, documentația de restaurare care conține istoricul operațiunilor al investigațiilor, al materialelor și substanțelor precum și a tehnicilor de restaurare abordate. Înregistrarea acestor date este utilă în operațiunilor de conservare și eventualele operațiuni de restaurare.

Restaurarea icoanei Sf. Nicolae este o reușită, demersul care a prelevat în cazul ei a fost cel de curățare, acesta fiind și cel mai spectaculos ca operațiune, în cazul ei.

Fig.1 – Înainte de restaurare

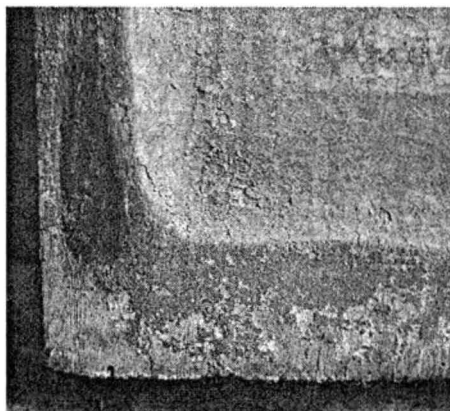

Fig.2 – Detalii, aspect tip de degradare

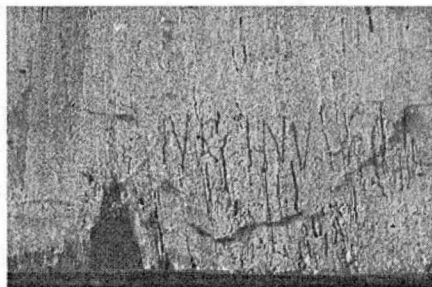

Fig.3 – Infestare biologică și pierdere de material lemnos

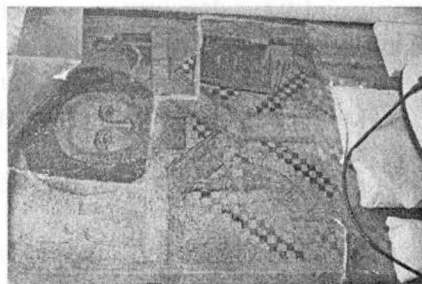

Fig.4 – Hrănirea și consolidarea stratigrafică

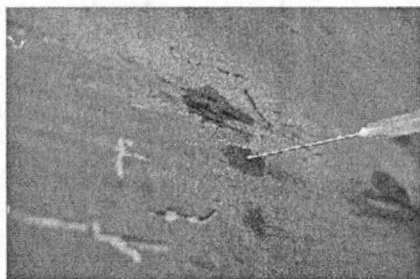

Fig.5 – Tratatament de dezinsecție

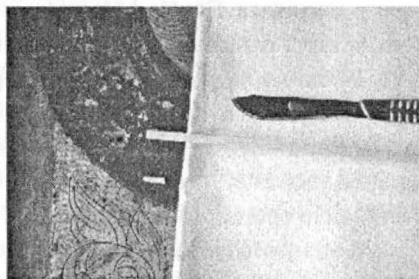

Fig.6 – Complectarea masei lemnoasă

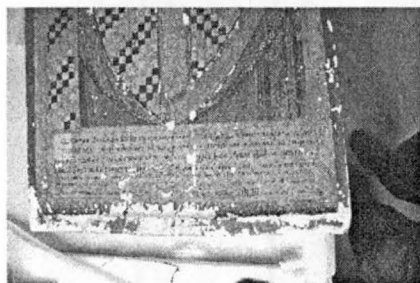

Fig.7 – Chituire

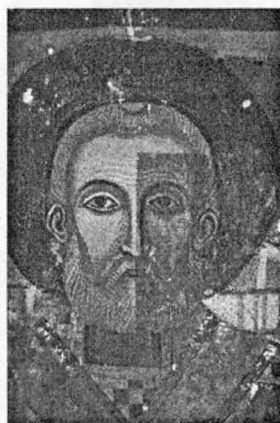

Fig.8 – Curățarea murdăriei aderente pe stratul pictural

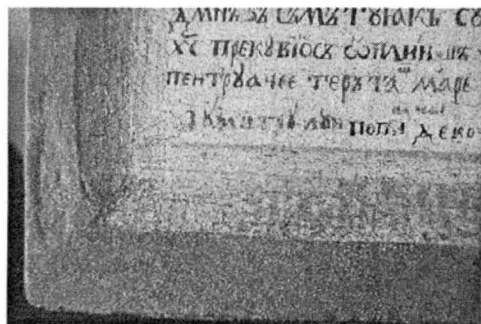

Fig.9 – Integrarea cromatică

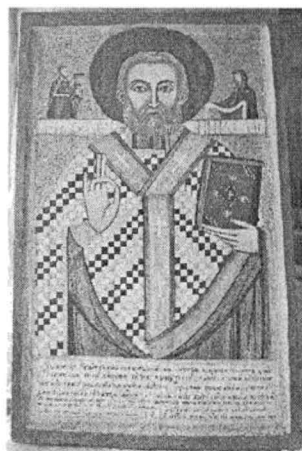

Fig.10 – Aspect final